

Posudek oponenta

Jaroslav Ira, Lokální a národní identita v historických monografiích českých, moravských a haličských měst (1860 – 1900). Dizertační práce. UK FF, Ústav světových dějin 2013, 207 s.

Disertace Jaroslava Iry vznikla pod vedením paní prof. PhDr. Ludi Klusákové, CSc., která se zabývá historickou komparací měst již po řadu let. Proto mohla jejímu autorovi poskytnout řadu velmi užitečných podnětů opírajících se též o její čilé mezinárodní kontakty. Tato okolnost je na autorově textu velmi dobře patrná, stejně jako jeho schopnost orientovat se spolehlivě v konceptuálních otázkách, které jsou s analýzami dějin měst v zahraničí i doma spojené. Text Irovy disertace je vcelku rovnoměrně rozvržen celkem do šesti kapitol. Vychází z akcentu na národní rozměr městského dějepisectví, tedy z pojetí, jenž zdůrazňuje vztah tzv. velkých narací, resp. vyprávění národních dějin vznikajících v souvislostech celkové společenské modernizace k tzv. „malým“ naracím lokálních dějin, jejichž areálem je určité město a případně i jeho bližší okolí. Vlastní výklad problematiky je zakotven v 2. kapitole *Národní rozměr městského dějepisectví* (s. 29 – 64), 3. kapitole *Historické monografie měst* (s. 65 – 110), 4. kapitole *Periodizace městských dějin* (s. 111- 145) a 5. kapitole *Rozkvět a úpadek měst* (s. 146 – 179).

Toto pojetí je vymezeno českým, německým a polským národním příběhem měst v letech 1860 – 1900. První z mezníků je stanoven přesvědčivě, neboť jde o počátky nové obecní samosprávy, jejichž zlomový charakter je podtržen souběžným utvářením moderního rakouského konstitucionalismu. Vzhledem k tomu, že autor akcentuje konceptuální rámec nacionalismu a dalších projevů modernizace, bych však považoval za logičtější zvolit jako uzavírací mezník r. 1914, kdy byly oba procesy zmrazeny první světovou válkou. Obecní samosprávy měly v tomto období navíc za sebou již více než půlstoletou tradici, v níž se s rozdílným úspěchem ujímaly šance svá města

„zárně“ rozvíjet. V této době vznikaly též komplexnější sociální i kulturní předpoklady proto, aby mohly být rozvíjeny nové historické koncepty lokálních identit, jimž celkově napomáhal tehdejší rozkvět historického bádání směřující k jeho profesionalizaci. V českých zemích se na místní úrovni projevovala zakládáním moderních městských archivů, knihoven, muzeí; někde též vznikem gymnaziálních či vlastivědných časopisů. Od 90. let 19. století se v českém prostředí setkáváme také s vlastivědnými společnostmi.

Z metodologického hlediska dává pan Ira přednost makrohistorické synchronní a statické srovnávací analýze (s. 24) před přístupy, jež bych označil jako jemnější sémiotický rozbor potenciálu symbolické komunikace po trajektorii autor - účel textu –čtenář (a vice versa). Opírá se přitom o úctyhodnou kolekci historických monografií jednotlivých měst, jež z řady důvodů soustavněji pokrývá pole českého a německého městského dějepisectví v Čechách než na Moravě. Rakouské Slezsko je zcela vypuštěno a v polské Haliči jde nepochybně o méně výrazný rozvoj tohoto historického žánru, než ve všech předchozích případech. Nicméně by bylo možno analyzovat navíc také zvlášt' rozvinuté lokální, resp. regionální dějepisectví, které bylo v českém případě zvláště nápadné mj. ve Slaném, Písku, Plzni a Hlinsku (za zmínku by nepochybně stála i Litomyšl), a to zvlášt' v případě, pokud bychom zkoumání posunuli až k r. 1914. Dále by mohlo jít např. o Cheb, Stříbro, Znojmo, Svitavy a Opavu, které se hrávaly v utváření německé národní identity v českých zemích rovněž výraznou roli.

Výkladový přínos třetí kapitoly spočívá především ve shromáždění řady velmi užitečných poznatků o čtenářích, autorech, příjemcích a podnětech k sepsání dějin jednotlivých měst. Za námět k diskuzi považuji Irův závěr, že městské monografie zaujaly „jednoznačně pozitivní vztah k modernizaci v širokém smyslu“ (s. 110). Nejsem navíc přesvědčen do té míry jako on o tom, že tvořily „základní stavební kameny (dtto)“ velkých historických narativů na téma vlast a národ. Míním totiž v jisté shodě s paradigmatickými představami

Augusta Sedláčka, že by mohly být považovány spíše za více či méně „životadárné“ kořeny, z nichž vyrůstal kmen „národního stromu“ (s. 73). Navíc si myslím, že mezi malými a velkými narativy národních dějin šlo o obousměrný, vícevrstevnatý a nezřídka i metodologicky „neukázněný“ dialog, v němž byly koncepty malých dějin schopny aktivně ovlivňovat koncepty velkých dějin především v polské historiografii. Případy více či méně symetrické symbiózy bychom zřejmě našli v německé historiografii. Spíše asymetrickou symbiózu ve prospěch velkých narací bychom zřejmě zjistili v české historiografii.

Čtvrtá a pátá kapitola mě v této dizertační práci zaujaly nejvíce; obě navíc tvoří argumentačně velmi dobře propojený celek, v němž hrají nezastupitelnou úlohu otázky periodizace¹ a narativní figury vzestupů (rozkvětů) a pádů (úpadků) měst. Autor se v nich také nejvíce blíží k sémiotické analýze, což dodává jeho výkladu na větší plasticitě mj. i tím, že přesněji odlišuje dějiny měst, jež byla v minulosti poddanská od měst královských a zároveň bere v úvahu jejich aktivní či pasivní postavení v modernizačních procesech 19. století. Vskutku pozoruhodná pro mě byla mikrohistorická sonda do kdysi slavných dějin, úpadku a snah o znovuzrození moravské Velké Bíteše (1882, 1888) od místního učitele Jana Tiraye (s. 149 ann.). Podobně chápu Irovu analýzu různých funkcí konceptu zlatého věku v městských dějinách. Nejsem ovšem opět tak jako on přesvědčen o tom, že různé narativní figury zlatého věku lze chápat jako jednoznačné plédování pro modernizaci (srv. s. 110, 174 a 185) na rozdíl od konzervativních historických narací, vycházejících z rozkvětu městských práv, svobod a blahobytu v minulosti. Ty jsou v českém případě jsou lokalizovány do období od husitství do r. 1620 a v německém povětšinou do doby předhusitské.²

¹ K tomu srv. též tabulku na s. 114 *Typologie periodizačních principů* vycházející v zásadě z kontextového a městského – centristického principu.

² Viz též přehledná tabulka na s. 162.

Adekvátnější mi totiž připadá interpretace vycházející z literárního klasicismu jako obecnějšího estetického paradigmatu konceptuálně příhodného pro utváření národních identit, s nímž přišel americký slavista David L. Cooper ve své monografii *Creating the Nation* (2010). Moderní národotvorné procesy vysvětluje totiž kulturní inspirací klasickými představami (mj. i o někdejším zlatém věku), jež mají antickou dokonalost v současnosti napodobit či dokonce překonat „službou“ nové národní identity. Ta je tak podle Coopera takto více konstruována než rekonstruována.

Z celkového závěru této dizertační práce (s. 180 - 185) považuji za zvláště nosné formulace pana Jaroslava Iry o tom, že historický žánr dějin měst je ve zvolené době méně závislý na osobnostech svých autorů než na obecnějších pravidlech jim věnovaných monografií, v nichž hrají zásadní úlohu nejen narativní figury rozkvětu a úpadku, nýbrž i kýžené nápravy či opětného rozkvětu. V této souvislosti se pan Ira též domnívá, že jejich konceptuální korelace s moderními dějinami velkých národních příběhů byla ve vzorku, jenž analyzoval, poměrně vysoká. Zvláště tak tomu bylo v případě německých dějin Litoměřic (Julius Lippert, 1871), českých dějin Čáslavi (August Sedláček, 1874) a polských dějin Lvova (Fryderyk Papée, 1894). Není přitom však asi náhodou, že šlo o přední historiky, jejichž bádání se neomezovalo jen na dějiny měst.

Konstatuji tedy, že pan Ira napsal podnětnou disertační práci, vybízející nezřídka k diskuzi a tříbení názorů, kterou rád doporučuji k úspěšné obhajobě.

V Praze 3. 5. 2013

Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

